

אבישי אייל

אות, סימן, חומר ותנועה ביצירתו של גד אולמן

מכל בחינה תרבותית גד אולמן הוא איש אשכולות, שיצירתו באמנות הפלסטית הייתה כל השנים משולבת בעבודה בעיצוב, בתקשורת ובהצבת אמנות במרחב הציבורי. מסיבה זו בחינת יצירתו האמנותית מחייבת מבט רחב יריעה, המכיל שטחי עשייה באמנות ובעיצוב השלובים זה בזה, ואשר נוצרו במקביל במשך השנים. אולם על אף תרומתו החלוצית בכמה תחומים ועשייתו העצומה בחלל הציבורי, טרם נבחנה יצירתו כמכלול.

לתופעה זו, שאיננה ייחודית רק לאולמן, סיבות רבות, והעיקרית שבהן היא התעלמות ביקורתית וציבורית רבת שנים מן העשייה בת החלוף במקצועות העיצוב בעיתונות, בפרסומת ובמרחב הציבורי.

מרכיב חשוב בהתפתחותו האישית של גד אולמן יש לשירות הצבאי, במסגרתו למד בבית הספר הטכני של חיל האוויר והוסמך כאלקטרונאי מוטס. כישרון המעשה, הידע הטכני וההיכרות עם עולם האלקטרוניקה, מאירים את הקריירה האמנותית שלו באור חדש. בדיעבד מתברר שטקטיקות אמנותיות רבות שנקט, מקורן בחיבור שבין סקרנות בלתי נלאית לחדש וידע טכני עדכני. ארבע שנות הלימוד בבית הספר בצלאל, בין השנים 1956–1960, היו שנים פורמטיביות לתלמיד הצעיר שגילה סקרנות בכל תחום. בצלאל היה אז בית ספר קטן, שמוריו התחלפו בניהולו, לאחר פרישתו של המנהל הכריזמטי מרדכי ארדון; אולם האידיאולוגיה של ארדון, שמקורה בבאוהאוס של ווימאר, שהציגה את המעצב כאמן יוצר הזקוק לכישורים של צייר, המשיכה להדריך את מורי בית הספר עד אמצע שנות השישים. השילוב בין חינוך מקצועי למעצב הגרפי שהוא גם בעל כישורים של צייר-אמן, מסביר, במידת מה, את הכפילות בקריירה של גד אולמן ואת קיומן של כמה חטיבות אשר חלקן התקיימו במקביל.

עיצוב גרפי ותקשורת

מיד עם סיום לימודיו בבצלאל התקבל גד אולמן למשרד הפרסום שחם-לוינסון-אילון שהיה בין המשרדים המובילים בשנות השישים, ובין היתר יצר פרסומות לחברת אל על. ב-1964 החל לעבוד כארט-דירקטור ומאייר ראשי של מוסף הארץ (שיצא לאור לראשונה באותה שנה), שם פיתח פונטים וקונספט גרפי שהיה חדשני בשנות השישים

השבעים. בשנים 1967–1968 היה מאיר וכתב של עיתון צבאי, צלם מלחמה ועורך של כמה אלבומי-ניצחון.

במשך השנים עיצב שלוש הגדות של פסח בסגנונות שונים: ההשוואה בין ספרי ההגדות שעיצב אולמן בעשורים שונים מאלפת, ומעידה על הקבלה בין התפתחות הסגנון הגרפי שלו להתפתחות סגנונו האמנותי.

ב-1982 זכה בפרס בן יצחק לאיור ספרי ילדים מטעם אגף הנוער במוזיאון ישראל, על סדרת הספרים טלהפלא, שהציגו תצלומים מבוזיימים של בובות ודמויות מפוסלות

עיצוב קירות בחלל הציבורי

תחום זה ביצירתו של גד אולמן לא קיבל מעולם חשיפה ביקורתית, בהיותו מפוזר בחללים ציבוריים רבים, הרחוקים זה מזה. אף על פי שרבים מכירים את היצירות הללו משהייה יומיומית באתרים מוכרים, מרבית מעצבי הפנים והאמנים שיצרו אותם נותרו אנונימיים זהו גם גורלו של גד אולמן, וכך הוא הדבר בחלל הכניסה הפונה לרחוב המסגר בבית ידיעות אחרונות, שעיצב אותיות האלומיניום מאלף עד תו שבו מוכר היטב לעוברים ושבים (1974); העניין באות העברית ניכר גם בעבודות שיצר בבית אסיה, שם כוסו הלובי ואזורי המעליות בלוחות נחושת המבוססים על טכניקת התצריב, המשלבים אותיות ומספרים (1976); וכאלה הם הדימויים מעולם הקולנוע, הצרובים על מראות בכניסה לסינמטק בתל אביב (1993). "בלתי נראים" באותה המידה, אף על פי שהם בודאי מוכרים לאלפים, הם תבליט האותיות בבית הלוחם בתל אביב (1974); הציורים בארבעה-עשר סניפים של בנק לאומי (שנוצרו בין השנים 1982–2000), התצריבים במלון המלך שלמה באילת (1982) ועוד עבודות רבות. זו הסיבה מדוע בחינת מכלול יצירתו האמנותית של גד אולמן חייבת להתייחס ליצירותיו הרבות בעיצוב קירות של חללים ציבוריים.

פיסול חוץ ועבודות קינטיות

מאז אמצע שנות השמונים החל אולמן ליצור פסלים, תבליטים, ציורי אמיל ופסיפסים למוסדות ולשכונות מגורים, בנווה-פולג בנתניה, בראשון-ציון ובחיפה. בו בזמן החל לגלות עניין בפיסול קינטי, וכמה מיצירותיו משלבות פיסול ניח יחד עם מוביילים, שבשבות-רוח או פסלים נעים. כאלה הן שבשבות הרוח בנושא פנאי בנווה-סביון (1999); פסל מנחשת ומובייל ענק באוניברסיטת בר-אילן (2000–2005); פסל כורסאות בבית הורים פאלאס בתל-אביב (2006) וציפור אדומה, פסל ברזל ושבשבת רוח בכיכר בגן-יבנה (2007). המעבר לפיסול במידות גדולות, הממומש בחומרים מגוונים כברזל, ברונזה,

נחושת, עץ ואבן היווה פריצת דרך משמעותית ביצירתו של גד אולמן, לאחר שחדל לעסוק בגרפיקה שימושית והחל ליצור כאמן עצמאי. הפיסול האמנותי העכשווי שלו, המוצג כמין מיצב, משמש בעבורו מעין "מעבדה" לתכנון ולבחינת הפיסול למרחב הציבורי. ניסיונותיו של אולמן בפיסול קינטי הם ייחודיים בנוף האמנות הישראלית והם מבטאים עניין מתמשך בעקרונות התנועה ובמכניקה שלה.

הדפס אמנותי

החל משנת 1968 ועד סוף שנות השמונים התבסס גד אולמן כבר סמכא בתחום ההדפס האמנותי. ההדפס הצית את דמיונו על שלל הטכניקות שלו: תחריט, תצריב, דפוס רשת, קולאג'רף. הוא לא רק עסק בהדפס, אלא גם חקר את מקורותיו, פרסם מאמרים והרצה במסגרות שונות על התחום. אל הטכניקות הישנות הגיע עם ידע רחב בעולם הדפוס המסחרי, כמו גם בתחום הצילום. הדפסיו, המשלבים גלופות דפוס, מעגלים מודפסים ותחריט צילומי הם מהמרתקים שנעשו ברוח התקופה. עם זאת, התחריט לא שימש אותו כטכניקה נפרדת, לעשייה האמנותית בלבד. הייחוד שלו מתבטא בכך שהוציא את טכניקת התחריט מסדנת האמן, והציב את לוח התחריט הצרוב כמין אובייקט בחלל הציבורי. תהליך דומה שימש את אולמן בהגדלת הדימוי של דפוס הרשת מגודל של נייר לממדים של חלל כניסה רחב ידיים. מלבד קירות בית אסיה והסינמטק שהוזכרו, יצר בשנת 1972 סדרה בת עשרים ושבעה הדפסי-רשת באמייל עבור בתי דואר בישראל, שהוצגו בגרפוטק של ברלין בשנת 1972.

צילום

קשה להאמין בכך היום, אולם אך לפני 40 ואפילו 30 שנה היה הצילום מעין "בן חורג" אפילו בעיתונות היומית, לא כל שכן בגרפיקה האמנותית והמסחרית, שרובה נוצרה "בעבודת יד". גד אולמן היה בין הראשונים שהרחיבו ופיתחו את מעמדו של הצילום בעיתונות סוף השבוע, ובעיצוב הגרפי הכללי. ניתן היה לומר עליו בתקופה מסוימת במשך שנות השבעים והשמונים שהוא "חולה צילום". בתקופה זו הקים והחזיק מעבדה לפיתוח צילומי שחור-לבן, ששירתה אותו בעבודתו בעיצוב גרפי כמו ביצירות האמנות שלו. כבר בצירוי המוקדמים, אשר הוצגו בביאנאלה לאמנים צעירים בפריס בשנת 1965, שילב ציור וצילום; וכישוריו בצילום התבטאו מאוחר יותר גם ביצירתו בהדפס ובחלל הציבורי. יש מקום להניח שבחינה מעמיקה של תצלומיו לאורך השנים תניב תערוכה מרתקת, אשר תאיר את תרומתו בתחום זה.

קריירה אמנותית

לא במקרה היה גד אולמן חבר בשתי אגודות מקצועיות במקביל: כבר בשנת 1962 התקבל לאגודת הגרפיקאים, לאחר שזכה בפרס ראשון בתחרות לכרזת יום העצמאות; ולאגודת הציירים והפסלים התקבל "רק" בשנת 1964. הקריירה האמנותית שלו החלה במקביל לעבודתו כמעצב ב-1964 פגש את נפתלי בזם, שמשך אותו לרישומים שחורים-גדולים, סימבוליים ומיסטיים, שהיו הבסיס לתערוכה הראשונה שלו ב-1965 בגלריה אורית, תערוכה שנאצרה על ידי בנימין תמוז. במשך שנות השישים הציג אולמן בעיקר רישומים וציורים העשויים ביד קלה ובמשיחות צבע פתוחות, ברוח התקופה. הקלילות הזו, שמקורה בעבודתו המהירה של המאייר, היוותה לא פעם מכשול לצייר. לאחר ביקור בארצות הברית בשנת 1968, ומפגש עם אומנות הפופ-ארט, פנה לכיוון ההדפס האמנותי הצבעוני, המשלב בין דימויים מעולם הפרסום והטכנולוגיה לרישום ביד חופשית. המתח בין העשייה בתחום העיצוב לבין הקריירה האמנותית שלו נמשך שנים רבות, עד שהתפוגג בשנים שחדל לעבוד כמעצב גרפי.

עבודתו ככתב וצלם צבאי וחוויותיו במלחמת ששת הימים, היו גם הן בין החוויות שהעמיקו את התעניינותו בצילום המעובד. בשנת 1968 אייר את ספר השירה של יעקב בסר *עופרת שבירה, באמצעות תצלומי פוטומונטאז'*; באותה שנה החל גם ליצור מחברים תלת-ממדיים שהוצגו בכמה תערוכות של *קבוצת 10 +*. במשך השנים הציג בתערוכות יחיד ובתערוכות קבוצתיות רבות בגלריות ציבוריות ופרטיות; אולם בסביבות שנות השמונים נפרדה יצירתו מן הזרם המרכזי של האמנות הישראלית והוא מצא לעצמו נתיב משלו המבוסס על אותו שילוב שבין האישי לציבורי. השנים הארוכות של רישום והוראת רישום, יחד עם העיסוק בהדפס האמנותי, עשו אותו למומחה בעבודות על נייר. הטקסטורה החולית העשירה והצבעוניות המאופקת, המבוססת על סקלה של צבעי אדמה, אשר אפיינו את הדפסי הקולאג' שלו על נושאי המדבר בשנות השמונים, שימשו בסיס לאסתטיקה של הציור ושל הפיסול שיצר בעשורים הבאים.

במקביל, באמצעות ציוריו בארבעה עשר סניפים של בנק לאומי, שכלל גד אולמן את יכולתו בציור. ציורי קיר אלה אפשרו לו לתעד את תולדות האתרים שהסניפים ישבו בהם, ולתת ביטוי להיסטוריה של המקום ולזיכרון של יושביו, כמו גם לפרקים בהיסטוריה האישית.

פריצת הדרך האמנותית שלו החלה, כאמור, עם העבודות גדולות הממדים שיצר עבור החלל הציבורי מאמצע שנות השמונים. יכולתו להשתלט על כל טכניקה ולממש רעיונות עיצוביים בחומר הנה מפליאה. כל פסליו מתחילים ברישום, ואחר כך ניצבים כמין רישומים בחומר שקפאו בחלל הפתוח.

לאולמן עניין מתמשך בגוף האדם ובתנועה האנושית. בשנים המוקדמות של יצירתו התבטא הדבר ברישומים מהירים של דמויות וביכולת למסור דימוי בקווים ספונטניים מעטים.

בהמשך, התרחב העניין שלו אל תחום המחול, לעבר משחקי תיאטרון ולעניין מתמשך בספורט. בשנים האחרונות החל לשלב מייצגים בתערוכותיו, והקשר בין הדימויים המוצגים לפסלים בולט: חלק ממיצביו בחלל הציבורי משלבים פיסול ניח בחומרים היסטוריים יחד עם פיסול קינטי. יצירתו הקינטית שואבת את השראתה ממשחקי ילדים, כגון נדנדות, ומספורט עממי, כגון משחקי מטקות.

אולם בו-בזמן, בעיקר לאחר התקף לב שעבר, החלו לעלות ביצירתו נושאים הקשורים בחולשת הגוף ובכיליונו הצפוי. במרכז התערוכה *שיווי משקל*, שהוצגה השנה בבית מאירוב בחולון, עמדו דימויי גופות עטופים ומיוסרים, כהומאז' למותם בשואה של סבו וסבתו. המיצג שיצר במקביל לתערוכה אפשר לו להעלות דימוי של גוף עטוף, גוף האמן עצמו, המגלם את הסיטואציה הטרגית שמייצגים הפסלים. יצירותיו של גד אולמן מן העשור האחרון הן עדות לכושר ההמצאה, יכולת העיצוב, ניסיון החיים וחכמת המעשה של אמן שצבר ידע בתחומים רבים והגיע לבשלות מלאה. הם משלבים עומק רגשי והרהורים נוגים יחד עם חדות המשחק ואהבת היצירה.